

e-ISSN: 2630-6417

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 54
Year: 2022 JULY
Pp: 896-906

Arrival
14 June 2022
Published
31 July 2022

Article ID
63585
Article Serial Number
11

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.63585>

How to Cite This Article
Çelebi, A., Malkoç, C., Malkoç, H., Aydın, H. & Malkoç, P. (2022). "Çocuklar İçin Felsefe ile İlgili Kavramsal Çerçevenin Değerlendirilmesi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(54):896-906

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Çocuklar İçin Felsefe ile İlgili Kavramsal Çerçevenin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Conceptual Framework of Philosophy for Children

Ahmet Çelebi Cihad Malkoç Hatice Malkoç Hülya Aydın Pınar Malkoç

Milli Eğitim Bakanlığı, Kayapınar Piri Reis Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye
Milli Eğitim Bakanlığı, Bağlar Yunus Emre İlkokulu, Diyarbakır, Türkiye
Milli Eğitim Bakanlığı, Kayapınar Evliya Çelebi Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye
Milli Eğitim Bakanlığı, Kayapınar Kız İmam Hatip Lisesi, Diyarbakır, Türkiye
Milli Eğitim Bakanlığı, Kayapınar Piri Reis Ortaokulu, Diyarbakır, Türkiye

ÖZET

Modern eğitim programlarında saf haliyle bilgi edinmenin yanı sıra; bilgileri işleme, yorumlama, kullanma ve diğer alanlara iletme yeteneği de önemli hale gelmiştir. Bilgiyi kullanmayı öğrenen, günümüz sorunlarına çözüm yaratabilen, eleştirel ve özgürce düşünebilen insanların eğitilmesinin önemi ile düşünme becerilerinin önemi de artmıştır. Çocukların bu becerileri kazanmakta güçlük çekmesi, felsefi ve mantıksal eğitime erken yaşta başlama ihtiyacını göstermektedir. Felsefenin sürekli düşünmeyi, soruları, mantık içinde bilgiye sürekli eleştirel bir bakış içermesi, bu ihtiyacı karşılamak için eğitimle bütünleşmek zorunda olan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küçük çocukların okulları sadece bilgilendirildikleri bir yer olarak algılamalarını önlemek için, okulun erken yaşta karşılaştıkları doğal sorunları düşünmek ve çözüm bulmak için bir referans noktası olduğu gösterilmelidir. Çocukları felsefeyle tanıştırmak sadece çocuklar için fayda sağlamaz. Toplum bir bütün olarak sadece toplumsal duruşları nedeniyle iktidara güvenerek değil, aksine kanıtları arayan, eleştiren ve sorgulayan özelliklere sahip olmak ve kendilerine neden olacaktır

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Felsefe, Mantık, Eğitim, Bilgi

ABSTRACT

In addition to acquiring knowledge in its pure form in modern education programs; The ability to process, interpret, use and transmit information to other fields has also become important. The importance of thinking skills has increased with the importance of educating people who can learn to use information, create solutions to today's problems, and think critically and freely. The fact that children have difficulties in acquiring these skills shows the need to start philosophical and logical education at an early age. To prevent young children from perceiving school as a place where they are only informed, the school should be shown as a reference point for thinking and finding solutions to the natural problems they encounter at an early age. Introducing children to philosophy is not just beneficial for children. Society as a whole will not only rely on the power because of their social stance, but on the contrary, have the characteristics of seeking, criticizing and questioning evidence and will cause themselves.

Keywords: Child, Philosophy, Logic, Education, Knowledge

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırma problemi, sayılılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Antik çağlardan günümüze kadar insan mücadelesinin etki alanı olan felsefe, insanın en önemli zihinsel biçimlerinden biridir. Bu önem, felsefenin işleri kendi başına götürebileceği gerçeğinde belirgindir. Var olan her şey ile var olan arasındaki ilişki felsefenin konusu olabileceği gibi felsefenin de ne olduğu, yani felsefenin kendisi de aynı şekilde felsefenin konusu olabilir (Çotuksöken, 2001).

Felsefedeki bu çeşitli konularla, felsefenin farkında olsun ya da olmasın herkesin hayatına dahil olması, felsefeyi çalışmaya değer kılar. Filozoflar var olan her şey hakkında sorular sorarak ve sürekli "bilgi" arayarak onları felsefi bir sorun haline getirmişlerdir.

Bir merak ve hayret, sevgi dolu bir arayışın, başka birini tanıma arzusunun bir parçasıdır. Antik çağlardan beri, filozofların bu merakı çocukların keşif arayışının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Çocuğun gözleri merakla bakar, her yeni şey onları hayrete korkutur çünkü yaşamları sürekli bir keşiftir (Dupuy-Dalmace, 2015).

Bu meraklar nedeniyle küçük yaştan itibaren çocuklar büyüklerini çevreleriyle ilgili sorularla zorlarlar. Filozof Matthews, çok küçük çocukların felsefi şaşkınlıklarının mükemmel örneklerini sunar.

Edebiyatta çocuk felsefesi kavramını ilk icat eden Karl Jaspers (1947), doğrudan felsefi derinliklere götürenin çocuk soruları olduğunu vurgular ve çocukların daha önce ebeveynlerinden veya başkalarından duydukları adızmda önemli düşünme konusunda bir gerçekliklerinin olmadığını savunur (Jaspers, 2003).

Bu çocukların soruları ve doğuştan gelen felsefi merakları göz önüne alındığında, çocukların ve filozofların birbirine benzeyen olduğu ve çocukların felsefi düşünebildiği iddia edilebilir. Çocukların felsefeyle uğraşabileceğini savunan bir araştırmacı, çocuklar için felsefe alanının kurucularından biri olan Matthew Lipman'dır. Lipman, çocukların düşünme becerisi eksikliğine dayanan bir hikâye aracılığıyla çocuklarla felsefe okudu. Daha sonra bu fikri geliştirdi ve çocuklarla felsefe yapmak için meslektaşlarıyla birlikte materyaller geliştirmiştir. Lipman'dan bu yana bu alanda yapılan araştırmalar, çocuklar için felsefi yaklaşımın düşünme becerileri, muhakeme becerileri, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerileri ve bilişsel beceriler gibi çocukların birçok yönüne katkıda bulunduğunu göstermiştir (Lipman, 1998; Van Yusoff, 2018; Gaedi, Tamani ve Hoshnawai, 2015; Fisherin 2001; Topping and Tricky, 2007).

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitimin sadece öğretmenlerden öğrencilere dünya hakkında bilgi aktarma meselesi olduğunu düşünürsek, o zaman bu bilgilerin nasıl iletildiği ve işlendiğinin çok da önemli görünmediği görülmektedir. Ancak bilişsel süreç eğitim hareketinin öncelikli yerini almaya başladığında, eski önceliklerden vazgeçilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Örneğin, bilgi edinmek hala değerli bir hedef olmakla birlikte, bu bilgilerin kullanılacağına dair yargıyı dikkatlice ölçmek kadar değerli değildir (Lipman, 2003).

1.3. Tanımlar

Çocuklar için Felsefi Eğitimi: Uygun bir metin, hikaye, gazete makalesi veya günlük yaşam deneyimine dayanarak, çocuklar aralarında diyalog ve tartışma yoluyla kavramlar inşa eder ve okuduklarını yaşadıkları dünya ile kendi deneyimlerini birleştirerek değerlendirmeler yapmasıdır (Mast, 2018).

Eleştirel Düşünme: Yerleşik bir yargı sistemi için çabalar, bir şeyin gerçek değerini, erdemini veya değerini belirlemeye çalışmak için uygun değerlendirme standartlarını kullanmayı açıkça düşünülmesidir (Paul ve Elder, 2020).

Akıl yürütme: Anlaşılmasına çalışılan her şey aklın bunu yapmak için kullandığı mantıklı bir süreçtir (Paul ve Elder, 2020).

2. ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm çalışmanın kavramsal çerçevesini çizer ve felsefe kavramını, çocuklar için felsefi eğitimin içeriğini, çocuklar için felsefi programın dünyadaki gelişimini ve Türkiye'deki gelişimini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, çocuklar için felsefe (CİF) eğitimin amacı ve önemi, yararları, kullanılan yöntem ve teknikler ve öğretmenin eğitimdeki rolünden de bahsedilmiştir. Son olarak kullanılan yöntemlere ve yapılan çalışmalara yer verilecektir.

2.1. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi

Çocukluk, bir kişinin hayatında keşfedilmeyi bekleyen bir dönemin yanı sıra özel bir dönemdir. Bu dönemin özel olmasının nedeni, dünyayı tanıma ve anlamlandırmaya çalışma çabalarının, bu dönemde varoluş izlenimlerinin oluşmaya başlaması ve bu dönemde fiziksel, bilişsel, sosyal gelişim ve olgunlaşmanın daha hızlı gerçekleşmesidir. Kendi hayatımızın ve gelişim teorisyenlerinin açıklamalarına bakacak olursak, çocukluğu gelişimin bir aşamasıyla sınırlayamayız. Çocukluk sınırının 3-18 yaş arasında olduğu düşünülmektedir. Çocukluk çağında, geniş bir zaman dilimini kapsayan birkaç çocukluk evresi vardır (Taşdelen, 2014).

Eğitim ve öğretim için köklü bir çözüm arayışı hem ülkemizde hem de tüm dünya ülkelerinde devam etmektedir. Eğitim ve öğretimin geliştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında, zaman şartlarına bağlı olarak, çocukların eğitim ve öğretim sisteminden özgür hale getirilmesi, düşünen, soru soran ve üreten bireyler olarak yetiştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu durumda çocuk merkezli çalışmalar belirlenerek kısa vadeli gelişmeler elde edilmeye çalışılmıştır. Çocuk felsefesi üzerine yapılan çalışmalar bu çalışmalar arasında en dikkat çekenleridir. Dünyanın birçok ülkesinde çocuk felsefesi alanında sistematik uygulamalar yapılırken, ülkemizde araştırmalar henüz düşünce aşamasındadır. Bazı okullarda teorik felsefe dersleri ile çocuk felsefesi arasında bir bağlantı yoktur. Çocuk felsefesinin amacı, çocuk eğitimi alanında gözlemlenebilecek uygulamalar oluşturmaktır (Karakaya, 2006).

"Çocuk" ve "felsefe" kelimelerinin birleşimi, Almanca "Kinderphilosophie" veya "Philosophie für Kinder", İngilizce "Philosophy for Children" terimlerini yaratmıştır. Bu kavramlar Türkçeye "çocuklar için felsefe" veya "çocuk felsefesi" olarak çevrilmiş ve 4 farklı anlamda kullanılmaktadır (Karakaya, 2006).

✓ Yetişkinlerin çocuklar hakkında yaptıkları felsefe: Bu felsefe alanı, çocuğa aşama aşama bakan bir felsefe alt alanıdır. Çocukların felsefi beceri ve yeteneklerini analiz eder, araştırır ve değerlendirir (Karakaya, 2006, Brunig'den alıntı).

- ✓ Çocuklar için felsefe: Bu bölümde büyükler tarafından hazırlanan ders kitapları, hikayeler, çocuk kitapları ve programlar yer alıyor. Bu tür kaynaklar çocuklara felsefi yöntemler ve felsefi içerik sağlar. (Karakaya, 2006).
- ✓ Çocukluk Felsefesi veya Çocuk Felsefesi: Çocuk felsefesi, çocukların kendi başlarına veya onlarla bağlantılı veya başkalarıyla ilişkili başkalarıyla birlikte ürettikleri düşünceleri üretmektir. Bu bölüm çocuk felsefesine dayanmaktadır. Buna "çocuk felsefesi" denir (Karakaya, Martens alıntısı, 2006).
- ✓ Çocuklarla Felsefe: Yetişkinler ve çocuklar arasında kendi çocuklarının dünyasındaki temel sorunlara karşı entelektüel konuşmalardan bahseder. Çocuk felsefesinde bu tip, düşünmeyi ve zihni kullanmayı amaçlayan araştırmaları kapsar (Karakaya 2005).

Felsefe toplumlarda genellikle farklı, anlaşılması zor ve boş bir alan olarak görülür. Ancak felsefe, bilgiye düşmek, iyi ile kötü arasında ayırım yapmak ve var olandan şüphe etmek açısından hayatımızın merkezindedir. Felsefe bilgelik sevgisi demektir ve kendini gerçekleştirmek için hakikat arayan bir insanın hiç bitmeyen yolculuğudur. Descartes'e göre (2014), felsefe bilgeliktir, bilgelik ise hayatımızı yönetmeyi, işimizde ılımlılığı, sağlığımızı korumayı ve her şeyin bilgisini bilmeyi içerir. Filozof, aklını iyi kullanan, her işte en iyisini yapmak için güçlü bir iradeye sahip, ölçülü, cesur, doğru ve diğer tüm erdemlere sahip olan kişidir (Descartes, 2014).

Çocukların doğal olarak felsefeye daha yatkın olduğunu iddia eden Matthews, sahip oldukları 'saf bakış açıları' onları felsefeye yetişkinlerden daha çok yaklaştırdığını kabul etmektedir (Akt. Erdoğan, 2018). Bu bağlamda felsefenin temelleri olan merak ve sorgulama yapmak da çocukların evreni anlama amacına destek vermektedir. Amerika'da Columbia

Üniversitesi'nde felsefe ve mantık dersleri veren bir felsefeci olan Matthew Lipman Çocuklar İçin Felsefe (ÇİF)'nin ilk adımlarını atmıştır (Shaw, 2008). Matthew çocuklarla birlikte öyküler, masallar okuyarak incelemiş ve bunlardan yola çıkarak çocuklarla felsefenin temel problemlerini tartışmıştır (Karakaya, 2006). ÇİF ile farklı bir şekilde ilgilenen ve felsefi bakış açısına vurgu yapan diğer isim ise Gareth B. Matthews'tir. Matthews, çocukların soru sorma ve merak etme özelliklerinin filozoflarla ortak olduğunu öne sürerek çocuğun ve felsefenin özüne vurgu yapmıştır. Bu durumda çocuk/felsefe ilişkisine farklı bir bakış açısı getirmiştir (akt. Kefeli, Üçüncü ve Yaman, 2021). Matthews'un (2000) çocukların filozoflar gibi düşündüğü iddialarına göre, ÇİF etkinliklerinde herhangi birinin etkisinde kalmayan küçük çocuklar felsefi konu veya kavramlar üzerinde görüş ifade eder, akıl yürütür, eleştiri yapar ve felsefi soruşturma yaparak sonuca ulaşır.

Lipman (1980) çocukların "niçin" sorusunu sormaya başlaması ile felsefi düşüncenin de başladığını söylemektedir. Çocuklar felsefi kavramları anlayabilmeyi ve felsefi sorulara cevap verebilmeyi çok küçük yaşlardan itibaren yapabilmektedirler. Üç buçuk yaşındaki çocuğun "mutluluk nedir" sorusuna "yalnız kalmamaktır" şeklinde vermiş olduğu cevap bu duruma güzel bir örnek olmuştur. Çocuklar kendilerine haksızlık edildiğini düşündüklerinde direnmekte, güzel olandan zevk almakta ve iyi-kötü gibi yargılarda bulunmaktadır (Lipman'dan aktaran Gür, 2010). Çocuklar "Doğru ne demek?", "En iyi arkadaş nasıl olur?", "Sevgi nedir?", "Zaman nedir?" gibi sorular ile felsefeyi yaşantılarına uygulamaktadırlar (Gür, 2010, s. 45).

Çocuklar düşünmekten zevk almaya erken yaştan itibaren başlamaktadır. Çocuklar çevrelerindeki nesnelere, olayları ve durumları gözlemleyip, yorumlamakta ve meraklarını gidermek için bir takım sorulara sürekli cevaplar bulmaya çalışmaktadır (Ünal ve Aral, 2014). Küçük çocukların soruları gittikçe karmaşıklaşmakta ve derin anlamlar taşımaktadır. Çocuklar küçük yaştan itibaren sadece hazır bilgiyi almak yerine kendilerine açıklama yapılmasını da isterler. Çocuklar üç yaşlarında "nasıl" ve "niçin" sorularını sorarak, kendilerine açıklama yapılmasını sağlamaktadırlar (Leslie, 2015; Lone, 2018).

Yaşamın her alanında anlam bulma çabasında olmak felsefi tutumdur ve çocuklarda bu tutumu ortaya çıkarabilmek için küçük yaşlardayken felsefe ile bir araya gelmesini sağlamak gerekmektedir (Dirican, 2017). Yalnızca böyle yapılırsa çocuklar kendi özlüklerinde bulunan merak etme ve sorgulama yetisini geliştirebilir. Üstün yetenekli/zekalı kişiler bu felsefi tutumla merak ve soru sorma özelliklerini hayatına katabilecektir (Kefeli, Üçüncü ve Yaman, 2021).

Jean Piaget ve Barbel Inhelder, bir takım araştırmalar yaparak çocukların zihinsel gelişim süreçlerini incelemişler, bu gelişim süreçlerini çocukların durumlara vermiş olduğu tepkilere göre dönemlere ayırmışlardır (Piaget, 2004). Piaget, geliştirmiş olduğu kuram, günümüzde gelişim psikolojisi kuramları içerisinde kendisine önemli bir yer edinmiş ve kabul görmüştür. Piaget, çocuklarda zihinsel gelişimleri açıklamaya çalışırken, çocuğa hangi yaşta neler öğretilmesi gerektiği ve hangi yaşta nasıl davranılması gerektiği sonucunu bize sunmaktadır. Piaget'in bilişsel gelişim dönemleri ve bu dönemlerin özelliklerini incelediğimiz zaman, 11 yaşından küçük çocukların sadece somut düşünme ve somut sorgulama yapabildiği kabul edilmektedir (Küçükkaragöz, 2016; Miller, 2013). Piaget'e göre (2010), 7 yaşından 12 yaşına kadar çocuklar zihinsel gelişimin ikinci dönemini oluşturmaktadır,

Çocuklarda felsefe eğitim, çocuklara doğru şartlar sunulduğu zaman, çocukların felsefi akıl yürütmede bulunabileceği fikrini benimsemiştir. Burada bahsi geçen felsefe eğitiminin Platon, Aristoteles ya da Kant'ın felsefesinin öğretimini kapsayan akademik anlamda bir felsefe eğitiminin olmadığı, yalnızca çocuklarla felsefe konuşmak olduğu vurgusu yapılmaktadır (Droit, 2014; Marashi, 2008). Bu eğitim, uygun bir gazete haberinden, bir öyküden, bir metinden ya da günlük yaşam deneyimlerinden hareket ederek, var olan olaylar hakkında çocukların birbiriyle tartışma ve diyalog kurma yoluyla kavramları oluşturması ve yaşadıkları dünya, okudukları, kendi deneyimlerini birleştirip değerlendirme yapmasıdır (Direk, 2006).

2.2. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Dünyadaki Gelişimi

Çocuklar için felsefe eğitimi ihtiyacı hem yurtdışında hem de Türkiye de çocukların dil edinimleri ve düşünme ile ilgili problemlerin gözlemlenmesiyle doğmuştur. Amerikalı profesör Matthew Lipman, Colombia Üniversitesinde felsefe dersleri verdiği zamanlarda öğrencilerin düşünme ve sorgulama becerilerinin düşük olduğunu fark etmiş ve sebebinin çocukluk döneminde aranması gerektiğini söylemiştir (McLeod, 2010). Bu sebepten dolayı çocuklarda düşünme yetilerinin geliştirilmesinde felsefi düşüncenin etkili olup olmayacağını araştırmıştır (Martens'ten aktaran Karakaya, 2006).

Lipman 5. Sınıf öğrencileri ile ilk uygulamalı felsefe dersi denemeleri yapmıştır. Bu derste çocuklara öyküler okuyup sorular sorup düşünmeyi teşvik etmiş ve başarıyı ölçmek için birtakım testler geliştirmiştir (Karakaya, 2006b). Yapmış olduğu bu çalışmalardan elde ettiği olumlu sonuçlar neticesinde ileri çalışmalar için 1972 yılında Montclair Üniversitesi'nde Çocuklar için Felsefi Gelişim Enstitüsünü (Institute for the Advancement of Philosophy for Children) kurmuştur (McLeod, 2010). Bu tarihten itibaren çalışmalarını sürdüren enstitünün yayın organı ise Düşünmek: Çocuklar için Felsefe Dergisidir (Thinking: The Journal of Philosophy for Children). Öğretmenler için birçok uygulamanın yer aldığı, birçok makale ve raporların yer aldığı dergi 1979 da yayın hayatına başlamıştır. Lipman programı oluştururken konulara daha çok eğitimci gözü ile bakarken pragmatik felsefenin öncülerinden olan John Dewey'den etkilenmiştir. Lipman programı oluştururken Ludwig Wittgenstein, John Austin, Gilbert Ryle, George Simmel, Maurice Merleau-Ponty, Max Weber, Paul Schiller, Gaston Bachelard, Jean Paul Sartre ve Emile Durkheim gibi filozofların, kıta Avrupası felsefesinden etkilendiği programda açıkça görülmektedir (Juuso, 2007). Pek çok filozoftan etkilenen Lipman'ın programı eklektik bir yapıdadır. Lipman, çocukların dünyayı keşfetme arzularının ve doğal meraklarının felsefeye entegre edilecek, düşünme ve sorgulama kabiliyetlerinin gelişebileceğini söylemiştir. Bu program çocuklara doğrudan Kant'ı, Aristoteles'i, Platon'u öğretmek anlamına gelmemektedir. Çocuklar için adalet, dürüstlük, haklar, güzellikler, kurallar, özgürlük gibi kavramlar birleştirilerek birçok problem alanı oluşturulabilir. "İyi bir toplum nasıl olmalıdır?", "Arkadaşlığımızı nasıl gösterebiliriz?", "Her zaman çoğunluğa uymak zorunda mıyız?" gibi kısa hikâye ve sorular çocukların sorgulama becerilerini ve düşünme kabiliyetlerini geliştirmektedir (Marashi, 2009). Günümüzde elliden fazla ülkede uygulanmakta olan çocuklar için felsefe eğitimi programı ezbere dayalı öğrenmeyi reddederek düşünmeyi ve sorgulamayı öğretmeyi amaçlamaktadır.

Lipman'ın çocuklar için felsefe programının içeriği ise 6-16 yaş arasındaki çocukların kavramlar üzerinde tartışma ve düşünme yoluyla yargıda bulunma ve akıl yürütme yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Lipman, 6-7 yaşındaki çocukların bile yansıtıcı ve eleştirel düşünebileceğini savunmaktadır. Çocuklar için felsefe eğitimi programının temel özelliği çocukların problem çözme becerisi ve akıl yürütme becerisini geliştirmektir. Sürecin sağlıklı işleyebilmesi için öğretmenlerin açık uçlu sorular sorması kritik öneme sahiptir. Lipman'ın programında bir dizi felsefi içerikli öykü temel materyali oluştururken, resimler, şiirler, objeler, kısa hikâyeler ve bazı diğer uyarıcılar eşlik etmektedir (Trickey & Topping, 2004).

Çocuklar için felsefe eğitimi programı 1990'lı yıllarda Alman bir eğitimci ve felsefeci olan Karin Murriss'in ilgisini çekmiştir. Murriss Lipman ile birlikte çalışmaya başlamıştır (Stanley ve Bowkett, 2004). Murriss küçük çocuklarla daha kolay felsefe yapabilmek için küçük çocuklarla farklı felsefe uygulamaları yapmış, hikâye kitapları geliştirmiş ve felsefenin okul öncesi dönem çocuklarına uygulanabilir açısından önemli katkılar sağlamıştır (Stanley ve Bowkett, 2004).

Çocuklar için felsefe programı yaklaşımı eğitimsel açıdan güçlü bir yaklaşım olarak günümüzde de kabul edilmekte ve önemi her geçen gün artmaktadır (Marashi, 2008). Günümüzde çocuklar için felsefe eğitimi programı Çin, İran ve Avustralya'nın da içinde bulunduğu elliye aşkın ülkede uygulanmaktadır (Fang ve Yu, 2005; Marashi, 2008).

2.3. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Türkiye'deki Gelişimi

Çocuklar için felsefe, ülkemizde de son zamanlarda sıkça gündeme gelmektedir. Türkiye felsefe kurumu, 1992 yılında çocuklar için felsefe birimini açarak çocuklarla felsefe konusunda birçok uluslararası çalışma yapmış ve hala yapmayı sürdürmektedir. Yetiştirme yurtlarında uluslararası felsefe olimpiyatlarına katılım ve kavram eksenli felsefe etkinlikleri yapılan çalışmalardan öncelikli olanlardır. (Çotuksöken, 2013).

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı çocuklar için felsefe eğitimi açığını kapatmak için 2006 yılında 6-8. Sınıf öğrencilerinin ders programlarına "Düşünme Eğitimi" dersi koymuştur. Programın son güncellemesi ile amacı çocuklarda araştırma, sorgulama, verileri anlama ve yorumlama, mevcut verileri anlamlı biçimde bütünleştirme, veriler arasında ilişki kurma, alternatif sunabilme, problem çözme, özgün fikirler ve ürünler ortaya koyabilme, kıyaslama yapma, eleştirme, sistemli ve yöntemli düşünebilme, kurgulama ve planlama yapma, varlığı birlik ve bütünlük içinde düşünebilme, dili etkin kullanma becerilerini kazandırmaktır (MEB, 2006).

Çocuklar için felsefe programının amacı, çocukların sebep sonuç ilişkisi kurma becerisini geliştirmek ve onlar için önemli olan kavramlara dair düşünmelerini sağlayarak yargıda bulunmalarını desteklemektir (Lipman, 1981). Programa göre esas olan çocukların karşılaştıkları problemler üzerine soru sorması ve bu sorular doğrultusunda düşünmesidir (Estarellas, 2007).

Lipman çocukların doğasında var olan merak ve keşfetme arzusunun felsefe ile bir araya geldiğinde, gelecekte daha etkin ve esnek düşünebilen yetişkinlerin ortaya çıkacağına inanmaktadır (Lipman, 1981). Fakat burada bahsedilen felsefenin amacı, ünlü filozofların öğretilerinden ziyade çocukların hikâye veya şiir gibi ilgilerini çeken, hayal gücüne dayalı ve eğlenceli bir uyarana beraber keşfetmesini, geçmiş, şimdi ve gelecek ile ilgili konulara dair düşünceler geliştirmeleri için gerekli becerileri edinmelerini sağlamaktır (Stanley ve Bowkett, 2004).

Çocukların felsefe deneyimleri onların iyilik, adalet, doğruluk gibi kavramları keşfetmelerini sağlamaktadır. Yeni düşünce ve fikirlerin keşfedilmesi çocukların gelecekteki yaşamında önemli etkilere sahiptir (Stanley ve Bowkett, 2004).

Türkiye’de ve dünyada çocuklara yönelik yapılan felsefe çalışmaları, çocukların daha sağlıklı düşünmesini ve düşündüklerini anlamlı ve doğru bir biçimde dile getirmesine yardımcı olması amacıyla başlatılmıştır (Çotuksöken, 2013). Taşdelen (2015) çocuklar için felsefenin en önemli amacının çocuklara eleştirel, sistematik ve yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılması olduğunu dile getirmektedir.

Aynı zamanda bu çalışmaların, çocuklara eleştirel ve yaratıcı bakış açısı, akıl yürütme ve bağımsız düşünme becerisi kazandırmasının yanında çocukların bireysel gelişimine katkı sağlama, dil, konuşma ve tartışma becerileri kazandırma gibi amaçları da bulunmaktadır (Tepe, 2013). Millett ve Tapper (2012) 'a göre çocuklar için felsefe yalnızca bilişsel açıdan değil sosyal ve etik anlamda da çocuklarda gelişim sağlamaktadır.

Gergory (2011)'ye göre yargıda bulunma ve karar verme becerilerini geliştirmek amacıyla çocuklardaki felsefi duyguları güçlendirmek programın birincil ve en önemli işlevleri arasındadır.

- ✓ Bağımsız düşünme
- ✓ Düşünen vatandaş yetiştirme
- ✓ Çocukların bireysel gelişimini sağlama
- ✓ Dil, konuşma ve tartışma becerilerini geliştirme
- ✓ Kavramlarla düşünme becerisi kazandırma
- ✓ Çocuklara uygun bir öğrenim yolu sunma.

Tüm bu açıklamalardan hareketle çocuklar için felsefe programının eleştirel, yaratıcı, bütünlüklü ve bağımsız düşünme biçimlerini geliştiren, kişilik ve dil gelişimi başta olmak üzere bütünsel olarak gelişimine katkı sağlayan ve bunlarla beraber çocuklarda felsefi merak ve keşfetme arzusu uyandırarak onlara bilgeliği sevdiren amaç ve işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Her felsefi düşünce kendi geleneği, tarihi ve literatürü üzerinde yükselebilir. Bu sebeptendir ki; çocuklar için felsefenin sağlam bir temele oturtulabilmesi için yalnızca eleştirel ve yaratıcı düşüncenin özelliklerinden faydalanması yeterli değildir. Aynı zamanda her felsefi çaba kendi tarih ve kültürünü birer kaynak haline getirmelidir (Taşdelen, 2015). Bu anlamda bakıldığında çocuklar ile felsefe, beraberinde sosyal etkileşimi ve kültürel bağlılığı gerekli kılmaktadır.

Felsefe bireyin düşünme eyleminin tüm yaşamına yayılmasıdır ve felsefi soruşturma ile bireyin inanç, anlayış ve değerler konusunda potansiyelinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Felsefi soruşturma kültürel ve sosyal öğelerle bir arada ele alınmalıdır. Bununla beraber felsefi soruşturma bireyin deneyimlerinin tümünde sosyal bilgilerin inşa edilmesi şeklinde de ifade edilebilir. Kısacası felsefi soruşturma bireyin hem bazı teorik bilgileri araştırmasını, hem de direkt olarak hayatının içerisindeki eylemleri ve sosyal paylaşımlarını anlamlandırma girişimidir. Yeni fikirler inşa etmek, oluşan fikirleri açıklamak ve gerçeğe uygun yeni yorumlarda bulunmak felsefi soruşturmanın en birincil amaçlarındandır (Striano, 2010).

Ülkemizde çocuklar için felsefe yaklaşımının temsilcilerinden biri olan Direk (2002)'e göre bu eğitimin temelini düşünme ve dil arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

Lipman (1988) çocuklar için felsefe eğitiminin çocukları eleştirel ve yaratıcı düşüncenin gerekli olduğu etik felsefi soruşturmalara yönlendiren ve çocukların etik gelişimine katkıda bulunması için felsefi tartışmalara başvuran tek program olduğunu öne sürmektedir.

Çocuklar için felsefe eğitimi çocukların ihtiyaç ve çıkarına uyacak biçimde tasarlanmıştır. Çocuklara günlük yaşamın mantıksal, ahlaki ve estetik deneyimlerini bir araya getiren öyküler şeklinde sunulmaktadır (Vansieleghem, 2005).

Çocuklar için felsefe, çocukların karşılıklı olarak birbirinin görüşünü saygıyla dinlemesini, karşısındakinin görüşünü değerlendirmesini, kendi düşünme sürecinin bilincinden olmasını ve özgün cevaplar üretmesini amaçlamaktadır.

Lipman'ın amacı çocukları birer küçük filozof haline getirmekten ziyade, onların daha çok düşünmesine, düşüncelerine yansıtılmasına, daha anlayışlı, saygılı ve mantıklı bireyler haline gelmesine yardımcı olmaya çalışmak, toplum içinde yaşanan problemler karşısında çözüm üretebilmesine ve mantık çerçevesinde düşünebilmesine katkı sağlamaktır (Karakaya, 2006).

Çocuklar için felsefe eğitimi bütün bunların yanında yalnızca bireysel gelişim değil toplumsal gelişimi de desteklemektedir. Çünkü çocukların gelişimini destekleyen bu yaklaşım dolaylı yoldan toplumsal gelişimi de önemli ölçüde etkilemektedir. Daha yaratıcı ve eleştirel düşünen ve bunu yalnızca kendi rehberliğinde gerçekleştirebilen yetişkinler aynı zamanda etkin bir topluma da zemin hazırlamaktadır (Erdoğan, 2018).

Son dönemlerde birçok ülkede düşünen bireyler ve düşünceleri doğrultusunda üretmeye başlayan bireyler yetiştirmek için adımlar atılmaktadır. Bundan dolayı çocuklar için felsefe eğitime gün geçtikçe ilgi artmaktadır. Bu eğitim yalnızca çocukların düşünme, konuşma, dinleme ve okuma değil bunlarla beraber bağımsız bir zihin ve ruhsal gelişim sağlama inancı hâkimdir (Haynes, 2002).

2.4. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Sağladığı Yararlar

Çocuklar için felsefe eğitimi programının amacı, eğitim çağındaki çocukların problemi görme, okuma, soru sorma, anlama gibi etkinliklerde bulunarak dili kullanma ve düşünme becerisini geliştirmektir. Düşünme yetisi anlam verme ile bağlantılı olduğu için, dil ve düşünme arasındaki bağ önem arz etmektedir. Öykü hayatı didaktik olmadan, kendi akışı içinde bölüp parçalamadan bir bütün olarak veren metinlerdir. Bu metinler sayesinde bizim çocuklara sıkıcı ve uzun gelecek açıklamalar yapmaktan kurtulmamızı çocukların ise sezgisel olarak kavrayışlarının yolunu izlememizi sağlamaktadır (Direk, 2002).

Çocuklar için felsefe eğitimi programı, çocukların okudukları üzerine tartışma ve düşünme alışkanlıklarını, dili kullanmadaki başarılarını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Yapılan okumaların üzerine düşünülmeden yapılması bir anlam taşımamaktadır. Bir metni anlamamanın en verimli yolu, o metin üzerine düşünmek ve tartışma açmaktır. Sokrates'in 'bilgi öğretilmez ancak birlikte araştırarak elde edilir' sözü bize bu konuyu özetlemektedir (Direk, 2002).

Lone çocuklar için felsefe eğitiminin benliği geliştirmek için önemli olduğunu ve yararlarını ise şu şekilde sıralamıştır; çocuğun hayatı ile ilgili merakını ve heyecanını beslemenin, onların daha anlamlı verimli bir hayat sürmesini sağlar. Çocukların kendi görüşlerini güzden geçirmesine olanak tanırken, farklı yollar ve bakış açıları olduğunun da farkına varmalarına fırsat tanır. Eleştirel ve analitik düşünme becerisini geliştirirken, aynı şeyi görmenin farklı yolları olduğunu ve bu yolların hepsinin tek ve kıymetli olduğu deneyimini kazandırır (Lone, 2017, s. 27).

Lone'e göre çocuğun kendisi için düşünmesi, olayları bağımsız bir şekilde değerlendirmeyi, araştırmacı ve sorgulayıcı sorular sormayı ve aynı zamanda cevaplarla yüzleşmeyi içermektedir. Çocukların kendi geleceklerini yapılandırabilmeleri için bu becerilerin gelişmesi son derece önem arz etmektedir. Tüm çocuklar felsefesi sevmeyen ama tüm çocuklara felsefe ile içli dışlı olabilecekleri imkânlar sunmak gerekir (2017, s. 217). Felsefi düşünme becerisi, akıl yürütme ve yansıtma becerilerini de geliştirmektedir. Yaşamda karşılaştığımız olaylarda kontrole sahip olmamızı sağlayan önemli etkiler arasında

McCall'un uzun yıllar üren çocuklar için felsefe eğitimi çalışmaları sonucunda, felsefe oturumlarına düzenli şekilde katılanlarda başka insanları dinlemede sabır gösterme, özgüveni artmış şekilde beyanda bulunma, farklı fikirlere hoşgörü ve yeni fikirlere açık olma davranışları gözlenmektedir (McCall, 2017).

Çocukları küçük yaştan itibaren felsefi sorgulama ve tartışmalarla tanıştırmak, onların sorgulayıcı ve eleştirel bir şekilde yargıda bulunmalarını geliştirmek ve bunun sonucunda demokratik bir politik hayatın öznelere olma yolunda dönüşüme uğramışlardır (McCall, 2017).

Çocuklarda felsefi düşünme olaylara farklı bakış açısıyla bakmaya, önemli kavramlarını keşfetmeye ve düşünme becerilerini geliştirmeye önemli katkı sağlamaktadır (Gregory'den aktaran Gür, 2010, s. 45). Çocuklarda felsefe eğitimi temelde çocukların düşünme yetileri ve davranışları üzerinde tekrar düşünmesini sağlar. Çocuğa kendi davranışının ve düşüncesinin üzerinde düşünme alışkanlığı edindirir (Çotuksöken, 1998, s. 36). Çocuklar için felsefe eğitimi programı çocukların yaşadıkları ve gördükleri şeyleri sorgulamadan körü körüne kabullenmek yerine araştıran, sorgulayan, etik değerleri kazanan, doğru-yanlış hakkında yargıda bulunarak kendilerini değerlendirebilen ve kendilerini güzel olana yönlendirebilmelerini destekleyicidir (Elkind ve Sweet 'den aktaran Gür, 2010).

Çocuklar için felsefe eğitimi programı çocukların merak duyma ve soru sorma gibi özelliklerini besleyerek bağlantı kurarak düşünmesine, gerekçeli düşünmesine, tutarlı, eşitlikçi, demokratik olmasına ve sorgulama yeteneğinin gelişmesini sağlamaktadır (Çayır, 2015). Çocuklar için felsefe eğitimi programı çocuklara toplu tartışma imkânı sunmaktadır. Çocuklar farklı bakış açıları olduğunu keşfedip, farklı bakış açılara saygı duymayı öğreniyor, arkadaşları ile tartışmanın sorumluluğunu alıyorlar (Gregory'den aktaran Gür, 2010). İnanın değer üretebilen, değişebilen, kendisine olanaklar sunulduğu zaman kendisini geliştirebilen ve kendisinin değerli bir varlık olduğunu anlayan bir eğitmen, etik ortamı eğitimde de sağlamış olur (Pieper, 2012). Çocuklar için felsefe eğitimi programında etik bilgi temel alındığında, özgür düşünceye sahip çıkan bireyler olmalarına ve sorumluluk sahibi olmalarının da yolunu açar. Diğer bir konu ise sınırların belirlenmesi, farklı inanç, davranış ve tutumların hoşgörü ile değerlendirilmesi çocuğun kendisini başkasının yerine koymasıyla olur. Kavramlar aracılığıyla düşünme ve doğrudan anlama empati yoluyla mümkün olur (Direk, 2008). Çocuklar için felsefe programında etik boyutta sağlamış olduğu faydalar ise, günlük yaşam olaylarından yola çıkarak doğru, yanlış, gerçeklik, iyilik, kötülük, mutluluk adalet, özgürlük, insan hakları gibi kavramlarla ilgili düşünme, sorgulama ve yargılama yeteneğinin gelişmesini sağlamaktır (Direk, 2008).

2.5. Çocuklar İçin Felsefe Yaklaşımında Uygulanan Eğitim Metotları

Çocuklar için felsefe eğitimi programı her ülkenin kendi kültürel yapısına ve eğitime bakış açısına bağlı olarak değişebilmekte ve dolayısıyla bu durum da yaklaşımın içerisinde yeni metodların gelişmesine katkı sağlamaktadır (Erdoğan, 2018). Metotlar arasında benzerlikler olduğu kadar önemli farklılıkların olduğu da görülmektedir. Lipman'ın metodu daha çok çocuklara ve gençlere uygulanırken, sokratik metot ise daha çok yetişkinler üzerinde uygulanmaktadır (Boyacı, Karadağ ve Gülenç, 2018). Yapılan bu araştırmada ise Lipman'ın metodu kullanılmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular Lipman'ın uyguladığı Çocuklar İçin Felsefe programında yer alan düşünme biçimlerini ele alarak analiz edilmiştir.

2.5.1. Matthew Lipmann metodu:

Çocuk felsefesinin temeli sistematik olarak Columbia üniversitesinde felsefe ve mantık dersleri veren Lipman tarafından atılmıştır. Lipman ilk olarak 1960'larda bu alanla ilgilenmeye başlamıştır. Öğrencilerinin muhakeme ve yargıda bulunma konusunda eksiklikleri olduğunu fark etmiş ve bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Fakat tüm çabalarına rağmen öğrencilerin düşünme becerilerinde bir düzelme olmadığını gören Lipman, yaş grubu olarak uygun olmadıklarını ve daha erken yaşta bu eğitime başlanması gerektiğini ifade etmiştir (Lipman, 2003). Bu sebeple ilk olarak çocuklara erken çocukluk döneminde felsefi düşünmenin kazandırılıp kazandıramayacağını araştırmıştır (Martens, 1999).

Lipman ilk denemesini ilkökul beşinci sınıflar üzerinde uygulamıştır. Çocuklarla birlikte öyküler okumuş ve model sorular üzerinden çocuklarla konuşmuştur. Ortaya koyduğu projenin asıl amacı ortak bir sohbet ortamında yaşanan problemlere yönelik çözüm önerileri sunma ve dolayısıyla çocukların mantıklı ve yaratıcı düşüncelerine destek olmaktır (Karakaya, 2006).

Lipman bunların yanı sıra başarıyı ölçmek için de çeşitli testler geliştirmiştir. Çalışmalarının sonucunda elde ettiği olumlu gelişmelerden sonra yaşamını çocuklar için felsefe yaklaşımına adanmıştır. Üniversitedeki görevini bırakarak 1974 yılında "Institut for the Advancement of Philosophy for Children" isimli enstitüyü kurmuştur (Schreier 1994).

Enstitüde yalnızca sözlü etkinlikler değil, aynı zamanda pek çok edebi türü kullanarak, resim, müzik ve spor gibi uygulamalı etkinliklerle de felsefe yapılabileceğini göstermiştir (Martens, 1994).

Ayrıca Lipman bu faaliyetler için gerekli materyalleri yaş gruplarına ve planladıkları konuya uygun bir biçimde hazırlamaya çalışmıştır. Çeşitli felsefi öyküler yazmıştır. Öğretmenler için el kitapları hazırlamıştır. Bu hazırladığı kitaplarda çeşitli ders işleme modellerine ve öykülerde geçen düşünceler hakkında açıklamalara değinmiştir (Karakaya, 2006).

Hikâye geliştirme çalışmaları esnasında hikâyelerin yalnızca mantıkla ilgili olmasının konuyu daraltacağını ve gerekli sonuçlara ulaştıramayacağını düşünerek, hikâyelerinde felsefenin keşfedilmesine yönelmesi gerektiğine

karar vermiştir. Bunun sonucunda "Harry Stottlemeier's Discovery" adlı öyküyü 1974 yılında yazmıştır. Öyküde Aristoteles'e gönderme niteliği taşıyan bazı kelime oyunları da bulunmaktadır (Lipman, 2003).

Enstitünün kurulmasının ardından ilk hikâye kitabı olan Harry'nin devamı niteliğinde bir üst yaş grubuna uygulanabilecek "Lisa" adlı bir kitap yazmıştır. Ardından farklı yaş gruplarına uygulama kılavuzlarıyla beraber birçok kitap yayınlamıştır. Aynı zamanda çocuklar için felsefe programıyla ilgili teorik üniversite kitapları da yayınlamışlardır (Lipman, 2003).

2.5.2. Gareth B. Matthews metodu

Bu yaklaşımın ikinci öne çıkan ismi ise Gareth Matthews'dir. Birçok açıdan Lipman ile aynı görüşe sahip olan Matthews, farklı olarak Lipman'ın felsefeyi oyun oynamak gibi doğal bir aktivite olarak görme fikrine katılmamıştır (Matthews'den aktaran, Karakaya, 2006).

Matthews, çocuklar için felsefenin aslında yetişkinlere bir tutum kazandırmak gayesiyle yapıldığını ve bu vesileyle aslında her iki gruba da felsefe yapma alışkanlığı kazandırıldığını savunmuştur (Karakaya, 2006).

Matthews ders verdiği öğrencilerine yaşadıkları problemleri çözebilmeleri için çocukluk düşüncelerine gitmeyi tavsiye etmiştir. Bu metotla birlikte onların çocuksu düşüncelerini tartışarak üniversite öğrencilerini de felsefenin içerisine çekmeye çalışmıştır (Karakaya, 2006).

2.5.3. Thomas E. Jackson metodu

Lipman'dan sonra birçok düşünür felsefe eğitimini savunmaya başlamıştır. Bunlardan bir diğeri ise "Dr. J" olarak tanınan Dr. Thomas Jackson'dır. Dr. Jackson metodu hakkında pek fazla bilgi olmamakla beraber, Dauer'in "Çocuklarla Felsefe Yapma" konusunda yazdığı çalışmasında Jackson metodundan bahsetmiştir (Karakaya, 2006).

Jackson metoduna göre çocuklar için felsefe eğitimi eğitimin ilk kademesi olan anasınıfında başlamalı ve sonrasında düzenli bir biçimde eğitimin her kademesinde devam ettirilmelidir (Cıdır, 2002). Jackson çocuklar ile felsefe yapılırken düşünce ve davranışların bağımsızlığına büyük önem verilmesi gerektiğini vurgulamış ve iki temel ilkenin öneminden bahsetmiştir. Bunlardan ilki, hangi yaşta, kim ne söylerse söylesin önemsenmeli ve herkes düşüncesini serbestçe ifade edebilmelidir. İkinci ilke ise, çocukların temel veya zaruri ihtiyaçları kendileri tarafından belirlenmeli ve dışsal baskıların aza indirildiği, kendi fikirlerini ortaya koyabildikleri bir ortam sağlanmalıdır (Karakaya, 2006).

2.5.4. Felsefi Sorgulama Topluluğu (FST) metodu

Catherine McCall, Matthew Lipman ile 1980'lerde birlikte yaptığı çalışmaların ardından felsefi sorgulama topluluğu metodunu ortaya çıkarmıştır. Bu metot; akıl yürütme, gerekçelendirme, iletişim-etkileşimden anlam çıkarma, yaratıcı olma ve sorgulama gibi beceriler üzerine kurulmuştur (Cassidy ve Christie 2013; McCall 2013). Felsefi sorgulama topluluğu metodunda oturma başkanının gerekli olan felsefe ve mantık bilgisine sahip olması gerekmektedir. Oturma başkanının görevi gerekli koşul ve dinamikleri sağlayarak felsefi diyaloglar ortaya çıkarmaktır. Bu metodun amacı, birbirini tanıyan veya tanımayan grup içindeki çocukların felsefi diyalog kurarak felsefi sorgulama topluluğuna dönüşmelerini sağlamaktır. Oturumlarda her çocuğa katılım şansı tanınarak felsefi çizginin devam etmesi sağlanmaktadır (McCall2013; Boyacı vd.,2018).

2.5.5. Nelson'un Sokratik metodu

Leonard Nelson felsefi disiplin ve felsefe yapmanın önemi ile ilgilenen bir filozoftur. Nelson uyguladığı bu metotla felsefeyi öğretmekten ziyade felsefe yapmayı öğretme üzerinde durmuştur. Nelson bu metodu filozoflar hakkında bilgi edinme sanatı değil, öğrencileri filozof yapma sanatı olarak oluşturmuştur. Bu metodu oluştururken Sokrates'in ve Kant'ın felsefelerinden ilham almıştır ve ortaya çıkardığı metodu 'geriye giden soyutlama' olarak isimlendirmiştir (McCall 2017).

Nelson metodunda a) sadece yaşanmış gerçek deneyimler üzerinden bir soruşturma yapılabilir, b) anlama yetisinin sınırları ortaya çıkarılmaya çalışılır ve bu sınırlar ekseninde bir fikir birliği yaratılır, c) grup tartışılan konunun altında yatan temel ilkelere ve varsayımlara ulaşarak ortaklaşma arar ve son olarak d) hakikat genel-geçerlidir (Boyacı vd., 2018).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelemeler ışığında felsefenin temel kavramlarının çocukların eğitim süreçlerinde düşünme becerileri açısından hızlı ve önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle dünyadaki felsefe gidışı harmanlanarak ülkemizde yapılması gereken bazı öneriler şunlardır:

- ✓ Müfredatta felsefenin temel kavramlarına çocuklara uygun seviyede yer verilmeli

- ✓ Üniversitelerde eğitim sistemizde felsefenin yeri için çalışmalar yapılmalı.
- ✓ Öğretmen ve öğretmenler için hizmet içi eğitim kursları düzenlenmeli.
- ✓ Hikaye kitaplarına felsefenin temel kavramları uygulanmalı.
- ✓ Kademeli şekilde pratik düşünceye olan katkısı toplantı ve seminerlerle desteklenmeli

KAYNAKÇA

1. Boyacı, N. P., Karadağ, F. ve Gülenç, K. (2018). "Çocuklar İçin Felsefe / Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (s. 145-173), Sayı: 31.
2. Cassidy, C., Christie, D. (2013). "Philosophy with Children: Talking, Thinking and Learning together", *Early Child Development and Care*, 183(8): 1072-1083.
3. Çotuksöken, B. (2012). *Radyoda felsefe*. İstanbul: Notus.
4. Çotuksöken, B. (1998). *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.
5. Descartes, R. (2014). *Felsefenin ilkeleri*. İstanbul: Say.
6. Dewey, J. (1910). *How We Think*. New York: Heath & Co. Publishers.
7. Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. (Çev. T. Yılmaz). İzmir: Ege Üni. Yayıncılık.
8. Direk, N. (2002). *Küçük prens üzerine düşünmek*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
9. Direk, N. (2006). *Filozof Çocuk*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
10. Direk, N. (2011). *Küçük Prenses Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
11. Dirican, R. (2017). Çocuklarla felsefeye varoluşsal bir bakış. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(4), 167- 178.
12. Dirican, R. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarına uygulanan felsefe eğitimi etkinliklerinin çocukların felsefi tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
13. Droit, R.-P. (2014). *Çocuklarla Felsefe Sohbetleri*. (A. Karakış, Çev.) İstanbul: Say.
14. Erdoğan, P. (2018). Çocuklarla felsefe yaklaşımının düşünsel, tarihi ve sosyal temelleri üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi: Ankara.
15. Estarellas, P. (2007). Teaching philosophy vs teaching to philosophise. *Philosophy Now*, 63, 12-15.
16. Gönül, L. (2012). Çocuklar için Shakespeare ile felsefe Atinalı Timon. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
17. Gür, Ç. (2010). Çocuklarla felsefe. *Civilacademy Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 43- 54.
18. Haynes, J. (2002). *Children as philosophers*. London: Routledge Farmer.
19. Haynes, J. (2008). Children as philosophers learning through enquiry and dialogue in the primary classroom. USA: Routledge Taylor and Francis Group.
20. Jackson, E.T. (1989). *A guide for teachers*. [Çevrim-içi: <http://www.p4chawaii.org/wpcontent/uploads/2011/06/TeachGuide.pdf>].
21. Juuso, H. (2007). *Child, philosophy and education*. Oulu: Oulu University Press.
22. Karadağ, F., Demirtaş, V. Y., Yıldız, T. (2017). "Development of Critical Thinking Scale through Philosophical Inquiry for Children 5-6 Years Old", *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(4).
23. Karakaya, Z. (2006) Çocuk Felsefesi Ve Çocuk Eğitimi- Children's Philosophy And Education. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* VI, Sayı: 1.
24. Kaya, N.B., (2020). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Çocuklar İçin Felsefe: Bir Eylem Araştırması*. Marmara Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
25. Kefeli, İ. & Kara, U. (2008). Çocukta felsefi ve eleştirel düşüncenin gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 339-357.
26. Kefeli, Üçüncü ve Yaman, 2021, üstün yetekli/zekalı öğrencilerle "çocuklar için felsefi etkinlik" uygulaması: nitel bir çalışma örneği. *Turkish Journal of Primary Education*, 6 (1), 51-65.

27. Köklü, N. (2019). Eylem Araştırması. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES) , 26 (2) , 357-365 .
28. Küçükkaragöz, H. (2016). *Bilişsel Gelişim ve Dil gelişimi*. B. Yeşilyaprak (Ed.) içinde, Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim (s. 91-100). Ankara: Pegem Akademi.
29. Leslie, I. (2015). *Merak* (C. E. Topaktaş, Çev.). İstanbul: NTV.
30. Lipman, M., Bierman, J. (1980). "Appendix B: Experimental Research in Philosophy for Children", Philosophy in the Classroom, ed. M. Lipman, A. M. Sharp & F. Oscanyon, Philadelphia: Temple University Press.
31. Lipman, M. (1981). Pixie. ABD: The Institute for The Advancement of Philosophy for Children Montclair State College Press.
32. Lipman, M. (1984). The cultivation of reasoning through philosophy, *Educational Leadership*, 42(1), 51-56, EJ306674.
33. Lipman, M. (1988). Critical thinking-What it can be?. *Educational Leadership*, 46(1), 3843.
34. Lipman, M. (1995). Caring as thinking, *Inquiry: Critical thinking across the disciplines*, 15(1), 1-13.
35. Lipman, M. (1998). Teaching students to think reasonably: Some findings of the philosophy for children program. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 71(5), 277-280. doi:10.1080/00098659809602723.
36. Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. New York: Cambridge University Press.
37. Lipman, M., & Sharp, A. M. (1984). *Looking for meaning an instructional manual to accompany*. New York: University Press of America.
38. Lipman, M., Sharp, A.M. & Oscanyan, F.S. (1980). *Philosophy in the classroom*. Philadelphia: Temple University.
39. Lone, J. M. (2018). *Filozof çocuk* (G. Arıkan, Çev.). İstanbul: Sola.
40. Lone, M.J. (2013). The philosopher as teacher philosophical sensitivity. *Metaphilosophy*, 44(1-2), 171-186.
41. Marashi, M. S. (2008). Teaching philosophy to children: a new experience in Iran. *Analytic Teaching*, 27(1), 12-15.
42. Matthews, G. B. (2000). *Çocukluk felsefesi*. E. Çakmak (Çev.). İstanbul: Gendaş.
43. McCall, Catherine. (2017). *Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama*. (Çev. Kurtul Gülenç & Nihal Petek Boyacı). İstanbul: Nobel.
44. Mcleod, T. L. (2010). Philosophy for children as a pedagogy for developing oral english language skills with english as a second language students, Unpublished Doctoral Dissertation. New Mexico State University.
45. MEB, TTKB.(2018).*Ortaöğretim felsefe dersi 10. ve 11. sınıflar öğretim programı*. 17.03.2020 tarihinde
46. http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=338_adresinden elde edilmiştir.
47. MEB. (2006). Okulöncesi eğitim programı (36-72 aylık çocuklar için) öğretmen kılavuz kitabı 1.
48. Miller, C. (2013). Philosophy Goes To High School: An Inquiry Into The Philosopher's Pedagogy. (Unpublished doctoral dissertation). University of Hawai, Hawai.
49. Millet, S. & Tapper, A. (2012). Benefits of collaborative philosophical inquiry in schools. *Educational Philosophy and Theory*, 44(5), 546-567.
50. Murriss, K. S. (2008). Philosophy with children, the stringay and the educative value of disequilibrium. *Jornoul of Philsophy of Education*, 42 (3-4), 667-685.
51. Çocukluk eğitimi Mozaïği: Büyük düşünceler/Fikirler, Modeller ve Yaklaşımlar (ss. 51-64). Ankara: Nobel Akademi.
52. Okan, N. (2020). Pandemi Sürecinde Yapılan Online Derslerin Verimliliğinin İncelenmesi ve Yüz Yüze Yapılan Derslerle Karşılaştırmasının Yapılması. *Uluslararası Covid-19 Kongresi: Eğitimde Yeni Normlar*, Artvin.
53. Özlem, D. (1999). *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. İstanbul: Ara yayıncılık.

54. Piaget, J. (2004). *Çocukta Zihinsel Gelişim*. (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
55. Piaget, J. (2010). *Çocuğun Gözüyle Dünya*. (İ. Yerguz, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
56. Pieper, Annemarie. (2012). *Etiğe Giriş*, (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
57. Platon. (1995). *Diyaloglar 1* (T.Gökçöl, Çev.). İstanbul: Remzi.
58. Stanley, S., & Bowkett, S. (2004). *Developing philosophical thinking in the classroom*. London: Network Educational Press Limited.
59. Striano, M. (2010). Philosophical inquiry as a practice for social development. *Childhood and Philosophy*, 6(11), 55-66.
60. Taş, I. (2017). Çocuklar için felsefe eğitimi programı'nın 48-72 aylık çocukların zihin kuramı ve yaratıcılıklarına etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
61. Taşdelen, V. (2007). Felsefe eğitimi: Bir yaşantının peşinde. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(2), 277-294.
62. Taşdelen, V. (2014). Felsefenin gülümseyen yüzü: Çocuklarla felsefe. *Türk Dili*, 756, 562-568.
63. Taşdelen, V. (2015). *Felsefe kültürü*. Ankara: Hece Yayınları.
64. Tepe, H. (2013). Unesco Verileri Işığında Dünyada Çocuklar İçin Felsefe. B. Çotuksöken, & H. Tepe (Ed.) içinde, *Çocuklar için felsefe eğitimi* (s. 77-94). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
65. Tepe, H. (2015). UNESCO Verileri Işığında Dünyada Çocuklar İçin Felsefe, *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi* içinde.
66. Trickey, S. & Topping, K. J. (2004). 'Philosophy for children': A systematic review. *Research Papers in Education*, 19(3), 243, 365-380.
67. UNESCO (2007). *Philosophy a scholl offreedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects*. 17.03.2020 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000154173> adresinden elde edilmiştir.
68. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2007). *Philosophy a scholl of freedom teaching philosophy and learning to philosophize*. Paris: UNESCO Publishing.
69. Uzuner, Y. (2014). *Eylem araştırmasına giriş*. Y. Uzuner ve M. Özten Anay (Çev. Ed.), Eylem odaklı el kitabı (s. 1 -12). Ankara: Anı Yayıncılık.
70. Ünal, M. ve Aral, N. (2014). Deney yöntemine dayalı eğitim programının 6 yaş çocuklarının problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 279-291.
71. Vansieleghem, N. (2005). Philosophy for Children as the Wind of Thinking, *Journal of Philosophy of Education*, 39 (1), 19-33.